

Miklódi-Simon Zsófia¹ – Kovács-Nagy Klára²

¹ Debreceni Egyetem, Gyermeknevelési és Gyógynevelési Kar, Szociálpedagógiai Tanszék, MTA-DE Jövőtudatosság fejlesztése Kutatócsoport

² Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Neveléstudományi Tanszék, Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet, MTA-DE Jövőtudatosság fejlesztése Kutatócsoport

Szülői bevonódás szerepe az extrakurrikuláris tevékenységekben – kérdőíves vizsgálat eredményei a Kárpát-medence öt országában

Tanulmányunkban a szülői bevonódás és az extrakurrikuláris tevékenységekben való részvétel összefüggéseit vizsgáltuk öt Kárpát-medencei ország egyetemi hallgatói körében. Az eredmények szerint a szülők iskolai végzettsége és anyagi helyzete szignifikánsan befolyásolja a hallgatók iskolán kívüli aktivitását. Kiemelten megjelenik, hogy az aktív szülői támogatás különösen a hátrányosabb helyzetű diákok esetében növeli a részvétel esélyét, elősegítve az oktatási és társadalmi felzárkózást.

Bevezetés

A szülői bevonódás az egyik legfontosabb tényező, amely meghatározza a tanulók iskolai eredményességét és fejlődését (Hill és mtsai, 2009; Pusztai, 2020). Korábbi kutatások azt mutatják, hogy azok a tanulók, akiknek szülei aktívan részt vesznek az oktatásukban, jobb teljesítményt nyújtanak az iskolában, nagyobb a tanulási motivációjuk, és kisebb eséllyel morzsolódnak le (Imre, 2018). A szülői részvétel formái széles skálán mozognak: az otthoni tanulási környezet biztosításától kezdve a pedagógusokkal való kapcsolattartáson át az iskolai rendezvényeken való aktív részvételig (OECD, 2012). Nemzetközi és hazai kutatások egyaránt kimutatták, hogy a szülők elvárásai és támogatása nagyobb hatással bírnak a tanulói eredményességre, mint az iskolai eseményeken való pusztán jelenlétük (Hill és mtsai, 2009). Az OECD (2012) jelentése szerint azokban a családokban, ahol a szülők rendszeresen olvasnak a gyermekeknek, illetve támogatják a házi feladat elvégzését, a tanulók jobb eredményeket érnek el. Hasonló eredményekkel találkozunk hazai kutatásokban is, melyek alapján a szülői bevonódás otthoni formái, különösen a tanulóval kapcsolatos beszélgetések, függetlenül a család társadalmi-gazdasági státuszától, pozitív hatással vannak a diákok teljesítményére (Imre, 2018). Bacskai és kollégáinak (2024) vizsgálatai azt is kimutatták, hogy a szülők társadalmi helyzete, iskolázottsága és kulturális tőkéje erőteljesen befolyásolja bevonódásuk mértékét, hiszen a magasabb iskolai végzettségű, jobb társadalmi helyzetű szülők nagyobb arányban vesznek részt gyermekük oktatásában, és aktívabban kommunikálnak a pedagógusokkal.

Fontos azonban megemlíteni, hogy a szülői bevonódás szerepe nem csupán az iskolai teljesítmény szempontjából lényeges, hanem hozzájárul a gyermekek érzelmi és szociális

fejlődéséhez is. Az érzelmi támogatás és a tanulási folyamataik iránti folyamatos érdeklődés hosszú távon is pozitív hatással van az önbizalomra, a viselkedési problémák csökkentésére és a társadalmi beilleszkedés elősegítésére (Hill és mtsai, 2009; Imre, 2018). Mindemellett az iskolák és pedagógusok hozzáállása szintén kulcsfontosságú, hiszen azok az intézmények, ahol a tanárok nyitottak a szülői együttműködésre, magasabb szintű szülői bevonódást tapasztalnak, ami további pozitív hatást gyakorol a tanulók eredményességére (Bacsikai és mtsai, 2024).

Kutatásunk célja, hogy feltárja az extrakurrikuláris tevékenységekben való tanulói részvétel háttérében álló tényezőket, különös tekintettel a nemi különbségekre, a szülői bevonódás mértékére, valamint a családok társadalmi-gazdasági helyzetére. A vizsgálat célja továbbá annak megértése, hogy a szülői bevonódás hogyan befolyásolja a tanulók iskolán kívüli aktivitását, illetve, hogy mely csoportoknál mutatkozik meg a részvétel alacsonyabb valószínűsége. Kutatási kérdéseink a következők:

- K1: Milyen nemi különbségek figyelhetők meg az extrakurrikuláris tevékenységekben való részvételben?
- K2: Milyen mértékű a szülői bevonódás a lány és a fiú tanulók esetében, és hogyan befolyásolja ez az extrakurrikuláris részvételt?
- K3: Hogyan befolyásolja a szülők iskolai végzettsége és anyagi helyzetének megítélése a szülői bevonódás mértékét?
- K4: Van-e összefüggés a szülők társadalmi-gazdasági státusza, a szülői bevonódás mértéke és a gyermekek extrakurrikuláris részvétele között?
- K5: Milyen kapcsolat van a szülői bevonódás alacsony szintje és a tanulók extrakurrikuláris tevékenységekben való részvétele között?
- K6: Milyen tényezők járulnak hozzá ahhoz, hogy egyes tanulók nem vesznek részt semmilyen iskolán kívüli tevékenységben?

A szülői bevonódás elméleti alapjai

A szülői bevonódás elméleti megközelítése és annak jelentősége napjaink oktatási rendszerében egyre összetettebbé válik, különösen a legfrissebb kutatások fényében (Bacsikai és mtsai, 2024).

A szülői bevonódás az utóbbi évtizedekben egyre hangsúlyosabbá vált az oktatáspszichológiai és neveléstudományi diskurzusban, mivel kutatások sorozata bizonyítja pozitív hatását a tanulók fejlődésére, tanulmányi teljesítményére és érzelmi jóllétére. A fogalom korábban szűk értelemben, az iskola által kezdeményezett, formális részvételnél jelent meg, ám mára egy komplex, többdimenziós konstrukcióként értelmezzük, amely kiterjed a gyermek otthoni támogatására, az iskolával való együttműködésre és a közösségi kapcsolódásra is. A társadalmi változások és a családok sokszínűsége új kihívásokat és elvárásokat támasztanak az iskolákkal szemben, amelyek egyre tudatosabban keresik a partnerség lehetőségeit. A fejezet célja, hogy bemutassa a szülői bevonódás elméleti modelljeit, hatásait, valamint a bevonódást befolyásoló társadalmi tényezőket, és keretet adjon a téma további vizsgálatához a jelen kutatás kontextusában.

A szülői bevonódás hagyományos megközelítési modelljei

Az oktatáspszichológia korai időszakában a szülői bevonódás, vagyis a szülők aktív részvétele gyermekek oktatásában mint fogalom meglehetősen szűken volt értelmezve. Hagyományosan a szülők szerepét főleg konkrét tevékenységekre korlátozták, mint például a házi feladatban való segítségnyújtás, az iskolai üzenőfüzetek aláírása, részvétel

szülői értekezleteken vagy az iskolai rendezvényeken. Az 1960-as éveket megelőzően a pedagógusok és kutatók sokszor elhanyagolták vagy alulértékelték a szülők szerepét a gyerekek tanulásában. Az iskola és a család funkcióit élesen elválasztották: a „protektív modell” szerint a tanárok tanítanak, a szülők pedig biztosítják, hogy a gyerek időben, megfelelő felszereléssel megjelenjen, mely felfogásban a szülői részvételt inkább zavaró tényezőnek tekintették. Ezek alapján a korai definíciók a szülői bevonódást olyan iskolai jelenlétre és támogató szerepekre korlátozták, melyeket az iskola kezdeményezett és irányított. A szülők feladata főleg annyi volt, hogy megfeleljenek az iskola elvárásainak, például megjelenjenek a megbeszélt időpontokban szülői értekezleten, iskolai vásáron, vagy csatlakozzanak az iskolai szülői munkaközösséghez. Ebben a hagyományos felfogásban azonban a kommunikáció is többnyire egyirányú volt. A pedagógus közölte az információt, a szülő pedig fogadta azt (Đurišić és mtsai, 2017).

A 20. század közepétől kezdve azonban jelentős változások indultak. Az 1960-as évek szociális és oktatási reformjai, például az Amerikai Egyesült Államokban a Head Start program és az 1965-ös Elemi és Középfokú Oktatási Törvény I. címe, kötelezővé tették a szülők bevonását az oktatási programokba. Ezek az intézkedések felismerték, hogy a gyerekek otthoni környezete és a család aktív részvétele kulcsfontosságú lehet a tanulási eredmények javításában (Szabó, 2015).

A korabeli tapasztalatok azt mutatták, hogy a kizárólag iskolára fókuszáló reformok korlátozott sikert hoztak, és az oktatási eredmények romlása, valamint a családok társadalmi-demográfiai változásai, mint a városi szegénység és az egyszülős családok számának növekedése ráirányították a figyelmet a családi tényezőkre. Az 1970-es és 1980-as években törvényi úton is megerősítették a szülők szerepét az Egyesült Államokban, a 94-142 közoktatási törvény garantálta a szülők beleszólását a különleges nevelési igényű gyermekek oktatásába (Szabó, 2015). Ezek a társadalmi változások vezettek oda, hogy az oktatáspolitikában és a gyakorlatban egyre inkább elvárták a szülői részvételt, és szélesebb körben elfogadottá vált, hogy a szülők bevonása nélkülözhetetlen a tanulók sikeréhez. Összességében a hagyományos megközelítés, amely a szülőt inkább passzív támogatóként látta, ebben az időszakban fokozatosan utat engedett egy szélesebb és proaktívabb felfogásnak, amely elismeri a család központi szerepét a gyerek tanulásában.

Ezt követően az évek során a szakirodalomban a szülői bevonódás definíciója fokozatosan kiszélesedett. Míg korábban néhány jól körül határolható szerepre korlátozták, ma a szülői bevonódást tág, többdimenziós konstrukciónak tekintjük. Az 1980-as évektől kezdődően egy hat dimenzióból álló modellt alkalmaztak, amely máig az egyik legelterjedtebb keret a szülői bevonódás leírására (Epstein, 1995). Ezen elmélet tipológiája a következő területekre bontja a szülői részvételt: (1) szülői szerepek (*parenting*), azaz a gyermek alapvető szükségleteinek biztosítása és az otthoni nevelési környezet megteremtése; (2) kommunikáció mint folyamatos információcsere és kapcsolattartás a szülők és az iskola között; (3) otthoni tanulás támogatása, amikor a szülők otthon segítik és figyelemmel kísérik gyermekük tanulását; (4) önkéntesség és részvétel, azaz a szülők önkéntes munka vagy jelenlét útján való bevonása az iskolai eseményekbe; (5) döntéshozatal, vagyis a szülők bevonása az iskolai döntéshozó testületekbe, szülői szervezetekbe és (6) közösségi együttműködések, azaz a család, iskola és tágabb közösség együttműködése a diákok segítése érdekében (Epstein, 1995). Ezt a rendszert széles körben alkalmazzák, mert gyakorlati keretet nyújt az iskoláknak a szülői aktivitások megszervezéséhez.

A modern megközelítések azonban már rendszerszemléletben tekintenek a szülői bevonódásra. Ebben az esetben a család-iskola-közösség partnerség fogalma kölcsönös, reciprok interakciókat feltételez a gyermek, a család és a tágabb környezet között. Bronfenbrenner (1970) bioökológiai modellje alapján a gyermek fejlődését

több, egymással is kapcsolatban álló rendszerben – a mikroszint a család és az iskola, a mezoszint a család és iskola kapcsolata, az exoszintet pedig tágabb társadalmi hatások egységeként – értelmezzük. Ebben a rendszerben a szülő-iskola kapcsolat kulcsfontosságú, a szülők és pedagógusok közötti harmonikus együttműködés pozitív hatása közvetve átszűrődik a gyermek fejlődésére (Bronfenbrenner, 1970). Ezen elméletek értelmében ma a szülői bevonódás nem pusztán az iskolában való megjelenést vagy az otthoni tanulás felügyeletét jelenti, hanem a gyermeket körülvevő összes rendszer együttműködését.

Jelen kutatás elméleti keretét Joyce Epstein (1995) hatdimenziós szülői bevonódási modellje adja, amely a szülői részvételt komplex, többkomponensű rendszerként értelmezi. Az alábbi megközelítés lehetővé teszi a szülői bevonódás árnyalt vizsgálatát, hiszen nem csupán a részvétel meglétét, hanem annak formáit és intenzitását is képes feltérképezni. Epstein modellje azért bizonyult a legalkalmasabbnak a jelen kutatás szempontjából, mert strukturált módon illeszthető empirikus vizsgálatba, és segítségével pontosan értelmezhető, hogy a különböző társadalmi háttértényezők, mint a szülők iskolai végzettsége, anyagi helyzete vagy a gyermek neme, milyen típusú szülői részvételekre hatnak. A modell alkalmazásával a kutatás célja, hogy feltárja, hogyan függ össze a szülői bevonódás különböző formáival a tanulók extrakurrikuláris tevékenységekben való részvétele. A szülői bevonódást tehát a jelen kutatásban átfogó, strukturált és többdimenziós folyamatként értelmezzük Epstein modellje mentén, amely egyaránt magában foglalja az otthoni, iskolai és közösségi részvétel formáit.

Egy korábbi longitudinális vizsgálatban azt találták, hogy amikor egy adott gyermek esetében növekedett a szülői bevonódás szintje, a tanuló viselkedési problémái csökkentek, szociális készségei pedig javultak az idő múlásával. Ugyanebben a kutatásban az is kiderült, hogy azoknak a gyermekeknek, akiknek a szülei tartósan magas szinten voltak bevonódva, jobb volt a társas készségszintje, és kevesebb viselkedési gondjuk volt, mint azoknak, akiknek a szülei kevésbé vettek részt. Érdekes módon ebben a vizsgálatban a bevonódás növekedése közvetlenül nem hozott további javulást a tanulmányi eredményekben, ami arra utal, hogy az akadémiai hatások inkább hosszabb távon vagy közvetett módon érvényesülnek.

A szülői bevonódás hatásai az eredményességre, korábbi empirikus kutatások eredményei

Az elmúlt évtizedekben számos empirikus kutatás vizsgálta, hogy a szülői bevonódás milyen hatással van a gyerekek fejlődésének különböző területeire. Következetes eredmény a szakirodalomban, hogy a szülők aktív részvétele pozitívan összefügg a tanulók tanulmányi teljesítményével. Kiemelendő, hogy kutatások szerint a szülői bevonódás hatása akár erősebb is lehet, mint a család szocioökonómiai státusza vagy a szülők iskolázottsági szintje, mely alapján a kedvezőtlen társadalmi háttér negatív hatását a magas szintű szülői törődés és támogatás ellensúlyozhatja (Đurišić és mtsai, 2017).

Ugyanakkor nem minden bevonódási forma egyformán hasznos. Míg a szülők tanúlással kapcsolatos elvárásai és magas aspirációi mutatták a legerősebb pozitív hatást

a gyermek iskolai előmenetelére, addig a túlzott szülői kontroll akár negatív összefüggésben is állhat a teljesítménnyel. Ez arra utal, hogy a bevonódás minősége és típusa kiemelt fontosságú, így a támogató, bátorító jelenlét előnyös, de ezzel szemben a nyomásgyakorló, túlzottan kontrolláló magatartás káros is lehet a gyerek fejlődésére. Amennyiben a szülői részvétel túlzott elvárásokkal és elégedetlenséggel párosul, az rontja a tanuló teljesítményét és a jóllétét (Roy és mtsai, 2018).

Mindemellett a szülői bevonódás érzelmi hozadékai közé sorolják a magasabb önbecsülést, a jobb iskolai alkalmazkodást és a kevesebb viselkedési problémát. Egy korábbi longitudinális vizsgálatban azt találták, hogy amikor egy adott gyermek esetében növekedett a szülői bevonódás szintje, a tanuló viselkedési problémái csökkentek, szociális készségei pedig javultak az idő múlásával (El Nokali, 2010). Ugyanabban a kutatásban az is kiderült, hogy azoknak a gyermekeknek, akiknek a szülei tartósan magas szinten voltak bevonódva, jobb volt a társas készségszintje, és kevesebb viselkedési gondjuk volt, mint azoknak, akiknek a szülei kevésbé vettek részt. Érdekes módon ebben a vizsgálatban a bevonódás növekedése közvetlenül nem hozott további javulást a tanulmányi eredményekben, ami arra utal, hogy az akadémiai hatások inkább hosszabb távon vagy közvetett módon érvényesülnek. Számos más tanulmány is alátámasztja, hogy a szülői törődés és odafigyelés érzelmi biztonságot ad a gyermekeknek, ami pozitívan hat mentális egészségére. Aktív szülői jelenlét mellett a gyerekek ritkábban mutatnak szorongást vagy depresszív tüneteket, inkább mernek segítséget kérni, és nagyobb biztonságban érzik magukat az iskolai közegben (Roy és mtsai, 2018).

Mindemellett a társas beilleszkedés terén is fontos a családi háttér támogatása. Amennyiben a szülő kommunikál a tanárokkal, és részt vesz az iskola életében, a gyermek is erősebb kötődést érezhet az iskolai közösséghez, könnyebben alakít ki egészséges kapcsolatokat társaival. Ezt támasztja alá, hogy a szülői bevonódás gyakran együtt jár a jobb szociális készségekkel, mint az együttműködés és empátia, de ezekben az esetekben kevesebb magatartási konfliktussal találkozhatunk (El Nokali, 2010).

Összefoglalva, a korábbi empirikus kutatások túlnyomó többsége szerint a szülők aktív bevonódása széleskörű pozitív hatással van a gyermekekre. Jobb tanulmányi előmenetelt, harmonikusabb érzelmi fejlődést és sikeresebb társas beilleszkedést eredményez. Ugyanakkor a hatások mértéke függ a bevonódás formájától: a pozitív, támogató jellegű részvétel a leghasznosabb, míg a negatív hangulatú vagy túlkontrolláló beavatkozás nemkívánatos következményekkel járhat (Roy és mtsai, 2018).

Bevonódást befolyásoló tényezők és társadalmi változások

A szülői bevonódás értelmezésének átalakulását számos társadalmi változás és kutatási eredmény ösztönözte. Demográfiai és családszerkezeti tényezők jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy az iskoláknak új megközelítéseket kellett keresniük. A rugalmatlan munkaidő, a gyermekfelügyelet hiánya vagy az anyagi források szűkössége mind gátat szabhat a szülők bekapcsolódásának. Ezek a kihívások ösztönözték az iskolákat, hogy alternatív bevonási lehetőségeket alakítsanak ki, mint például rugalmas fogadóórák, szabadidős foglalkozások, online kommunikációs csatornák, otthoni tanulást segítő eszközök, melyeknek köszönhetően a szülők elfoglaltságuk ellenére is kapcsolatban maradhatnak az iskolával. Eközben a társadalom egyre sokszínűbbé válása, a kulturális, nyelvi és gazdasági diverzitás is új szemléletet követelt. Korábban a „hagyományos szülői részvételi rendszer” gyakran kihagyta a marginális helyzetű vagy kisebbségi csoportokhoz tartozó szülőket (Đurišić és mtsai, 2017).

A kutatások rámutattak, hogy az iskola és a család közti együttműködésben jelentkező félreértések sokszor kulturális különbségekből adódnak: nyelvi akadályok, a szülők

iskolával kapcsolatos negatív tapasztalatai vagy akár alacsony iskolai végzettségük vagy korábbi kudarcos élményeik miatt egyes szülők bizonytalanok és kevésbé mernek bekapcsolódni (Đurišić és mtsai, 2017). Ilyen felismerések nyomán az újabb megközelítések egyik fő célja a befogadás lett, az iskolák egyre tudatosabban keresik az utat minden család eléréséhez, legyenek azok eltérő társadalmi helyzetűek vagy különböző etnikai háttérűek. Kutatások feltárták a bevonódás útjában álló akadályokat, úgymint a szülők önbizalomhiánya, az iskolarendszerben való jártasság hiánya, időgazdálkodási nehézségek, illetve az az érzés, hogy a szülőnek nincs beleszólása az iskola dolgaiba. Ezek ismeretében a „rendszer szemléletű” megközelítés arra törekszik, hogy lebontsa ezeket a gátakat. Nemzetközi szinten számos iskola alkalmaz kulturális mediátorokat vagy tolmácsokat a nyelvi szakadék áthidalására, közösségi programokat szervez a bizalom építésére, és partnerként tekint a szülőre, nem pedig kívülállóként (Đurišić és mtsai, 2017).

Mindemellett az oktatáspolitikai változások is jelentős szerepet játszottak a szülői bevonódásról alkotott kép változásában. Nemzetközi szinten és Magyarországon is megjelentek olyan irányelvek, amelyek kötelezővé vagy erősen ajánlottá teszik a szülők bevonását az iskola életébe. Az Egyesült Államokban például a 2000-es évek elején a No Child Left Behind törvény külön paragrafusban írta elő, hogy az iskolai körzetek alakítsanak ki szülői bevonódási programokat, beleértve a hátrányos helyzetű, migráns vagy sajátos nevelési igényű tanulók szüleit is (The No Child Left Behind Act of 2001 [NCLB] 2002 U.S. Act of Congress promoted). Hasonlóképpen, Európában is egyre több projekt és stratégia emelte ki a szülőkkel való partnerség fontosságát az iskolai siker és korai iskolaelhagyás megelőzése szempontjából (EU Oktatás és Képzés 2020 keretrendszere). Ezek a társadalmi szintű kezdeményezések azért is hatottak erőteljesen, mert erőforrásokat és képzéseket biztosítottak az iskoláknak a szülői kapcsolat építéséhez. Ma már sok intézményben találunk szülői munkaközösségeket, családi koordinátorokat, rendszeres családi rendezvényeket, amelyek korábban kevésbé voltak elterjedtek, és a tudományos kutatások eredményei is formálták a szemléletet.

Ahogy fentebb összefoglaltuk, a bőséges empirikus bizonyíték a szülői bevonódás pozitív hatásairól megerősítette a pedagógusok és döntéshozók meggyőződését, hogy érdemes a szülőket partnerként kezelni. Összességében ma már komplex keretrendszerek írják le, mit jelent szülőként bevonódni a gyermek oktatásába, és ez magában foglalja a szülői tevékenységek széles skáláját az otthoni tanulás támogatásától a szabadidős foglalkozásokon át a közösségi együttműködésig.

A szülői bevonódás extrakurrikuláris tevékenységekben

Az extrakurrikuláris tevékenységek, vagyis a tanórán kívüli iskolai és iskolán kívüli foglalkozások, sportok, szakkörök, művészeti vagy egyéb hobbik kiemelt szerepet kapnak a gyermekek és serdülők fejlődésében. Számos kutatás vizsgálta, milyen hatással van az ilyen tevékenységekben való részvétel a tanulmányi eredményekre és a fiatalok személyes fejlődésére (Shulruf, 2010). Ugyanakkor az extrakurrikuláris részvétel nem egyenlően oszlik meg a különböző társadalmi háttérű tanulók között, amit befolyásol a család szocioökonómiai státusza és kulturális tőkéje (Markos, 2020). Emellett a szülői bevonódás, vagyis az, hogy a szülők milyen mértékben vesznek részt gyermekük iskolai életében és tanulásának támogatásában, szintén kulcsfontosságú tényező, amely összekapcsolódik mind a tanulók teljesítményével, mind a társadalmi egyenlőtlenségekkel (OECD, 2024; Bacskai, 2024).

Jelen fejezet célja, hogy bemutassa, milyen kapcsolat áll fenn a szülői bevonódás és a tanulók extrakurrikuláris tevékenységekben való részvétele között. Az extrakurrikuláris programok, mint például a sport, művészetek vagy különórák számos előnnyel járnak

a gyermekek tanulmányi előmenetele, szociális készségei és érzelmi jólléte szempontjából. Ugyanakkor ezekhez a lehetőségekhez való hozzáférés jelentős egyenlőtlenségeket mutat, melyeket nagy mértékben befolyásol a család társadalmi háttere és a szülői részvétel mértéke. A fejezet áttekinti az extrakurrikuláris részvétel tanulmányi hatásait, a részvételi egyenlőtlenségek társadalmi meghatározóit, valamint azt, hogyan segítheti elő vagy épp gátolhatja a szülői bevonódás a gyermekek bekapcsolódását ezekbe a programokba. Mindez megalapozza a kutatás hipotéziseit, amelyek a nemi különbségekre, a szülők iskolázottságára és a bevonódás hatásaira fókuszálnak.

Társadalmi háttér és az extrakurrikuláris részvétel egyenlőtlenségei

Az extrakurrikuláris tevékenységekben való részvétel nem független a családi háttértől. Nemzetközi kutatások egybehangzóan megállapítják, hogy a magasabb jövedelmű és iskolázottságú családok gyermekei nagyobb arányban és változatosabb formában vesznek részt szervezett programokban, mint az alacsonyabb státuszú családok gyermekei (Park, 2023). Egy több országot átfogó vizsgálat szerint a jövedelmi különbségek világosan kimutathatóak: a legalacsonyabb jövedelmű háttérű gyermekek többszörösen nagyobb eséllyel nem vesznek részt semmilyen extrakurrikuláris tevékenységben, összehasonlítva a tehetősebb családok gyermekeivel (Hjalmarsson, 2022). A hátrányos helyzetű diákok nemcsak kevesebb aktivitást jelölnek meg, de általában kisebb az esélyük, hogy például egy sportszempat kapitányává váljanak vagy versenyeket nyerjenek. Bár kiemelendő, hogy amennyiben már részt vesznek, arányaiban hasonló eséllyel töltenek be vezető szerepet, mint jobb helyzetű társaik (Park, 2023). Mindez azt mutatja, hogy a részvételi szakadék nem feltétlenül a tehetség hiányából, hanem a lehetőségek elérhetőségéből fakad.

Felmerülhet a kérdés, hogy mi magyarázza a társadalmi háttér szerinti különbségeket az extrakurrikuláris részvételben. Kiemelendő, hogy az anyagi korlátok, azaz a programok költségei, a felszerelés és utazás kiadásai jelentős akadályt képeznek az alacsony jövedelmű családok számára. Mindez nemzetközi viszonylatban is igaz, ugyanis a szegényebb családok gyermekei ritkábban vesznek részt szervezett szabadidős tevékenységekben. Továbbá, ha egy család anyagi helyzete javult, attól még nem feltétlenül kezdett el a gyermek több szakkörre járni, és fordítva, a romló anyagi helyzet sem minden esetben eredményezte az azonnali lemorzsolódást a foglalkozásokról. Ez arra utal, hogy a jelenség mögött kulturális és egyéb erőforrásbéli tényezők is húzódnak. A szerzők szerint a különbségek inkább a szülői nevelési logikák és prioritások eltéréseivel magyarázhatók, minthogy a magasabb státuszú szülők tudatosabban és „projektszerűbben” fejlesztik gyermekeik képességeit, míg az alacsonyabb státuszú családoknál gyakran más értékek és praktikus szempontok dominálnak. Emellett a nem anyagi erőforrások, például a szülők szabadideje, szállítási lehetőségei, a kapcsolati tőke és az információ az elérhető programokról szintén fontos szerepet játszanak abban, hogy ki tud élni egy extrakurrikuláris lehetőséggel. Összefoglalva, a társadalmi egyenlőtlenségek az extrakurrikuláris részvételben több dimenzió mentén jelennek meg, melyekben anyagi, földrajzi – mint az iskolák programkínálata –, kulturális – mint a szülői attitűdök – és kapcsolati tényezők egyaránt közrejátszanak (Pusztai, 2020).

Magyarországon is megfigyelhetők a fentebb említett tendenciák. Markos (2020) egy általános iskolások körében végzett vizsgálatban kimutatta, hogy az extrakurrikuláris foglalkozásokban való részvétel erősen összefügg a család társadalmi helyzetével és kulturális erőforrásaival. A kutatás adatai szerint az iskolázottabb szülők gyermekei elsősorban „gazdagító” különórákra járnak, mint például idegennyelv-órákra, zene- vagy művészeti foglalkozásokra, míg az alacsonyabb végzettségű szülők inkább felzárkóztató jellegű korrepetálásra küldik gyermekeiket (Markos, 2020). Ez arra utal, hogy a magasabb státuszú

családok nem csupán több erőforrással bírnak, hanem más stratégiát is követnek, mely alapján igyekeznek plusz tudást és készséget nyújtó programokkal bővíteni a gyerekek ismereteit, míg a hátrányosabb helyzetű szülők gyakrabban a tanulmányi lemaradás pótlására használják a tanórán kívüli időt. A kutatás arra is rámutatott, hogy területi egyenlőtlenségek is léteznek: a kisebb településeken élő tanulók kevesebb lehetőséghez jutnak, és például a falvakban sokkal alacsonyabb arányban vesznek részt idegen nyelvi különórákon, mint a városi gyerekek, melynek hátterében az iskolai nyelvoktatás színvonalának különbségei állhatnak. Ezzel szemben vidéken népszerűbbek a művészeti jellegű foglalkozások, mint a zenetanulás, a helyi kultúra és hagyományok őrzése. A hazai eredményekből az is megfigyelhető, hogy a legalacsonyabb státuszú, falusi családok gyermekei nagyobb arányban vesznek részt iskolán belüli, ingyenes felzárkóztató foglalkozásokon, mint magasabb státuszú társaik, utóbbiak viszont inkább az iskolán kívüli, térítéses szakköröket részesítik előnyben (Markos, 2020).

Ez a minta összhangban van a nemzetközi tendenciákkal, melyekben a tehetősebb családok megengedhetik maguknak a különórák piaci igénybevételét, míg a hátrányosabb helyzetűek a rendelkezésre álló iskolai programokra támaszkodnak. Fontos kiemelni, hogy ha az iskolai kínálat szűkös, a rászoruló családok gyerekei könnyen program nélkül maradhatnak, ezzel tovább mélyítve a szabadidő hasznos eltöltésében és a képességfejlesztésben mutatkozó különbségeket. A hazai oktatáskutatás hangsúlyozza, hogy az oktatási esélyegyenlőtlenségek enyhítésében nem hanyagolható el az iskolán kívüli tanulás szerepe: a tanodaprogramok, tehetséggondozó műhelyek, ingyenes szakkörök és sportkörüli lehetőségek biztosítása olyan befektetés, amely a hátrányos helyzetű tanulók számára esélykiegénylítő hatású lehet (Lannert és mtsai, 2015).

Szülői bevonódás és extrakurrikuláris tevékenységek

Az extrakurrikuláris tevékenységekben való részvétel sikerességében és hozzáférhetőségében kulcsfontosságú szerepet játszik a szülői bevonódás. A kutatások szerint azok a diákok, akiknek szülei aktívan részt vesznek az iskolán kívüli tevékenységeik támogatásában, például rendszeresen beszélgetnek gyermekeikkel ezekről a tevékenységekről, logisztikai támogatást nyújtanak (szállítás, felszerelés biztosítása), vagy akár személyesen is részt vesznek eseményeken, nemcsak magasabb arányban vesznek részt ilyen programokban, hanem hosszabb távon elkötelezettebbek és sikeresebbek is bennük (Fredricks és mtsai, 2006; OECD, 2024).

A szülői bevonódás jelentősége különösen hangsúlyos az alacsonyabb társadalmi-gazdasági státuszú családok esetében, ahol a szülők közvetlen támogatása nagy mértékben kompenzálhatja az anyagi és kulturális tőke hiányát. Bacskai (2024) kutatása alapján Magyarországon a hátrányos helyzetű tanulók részvételi arányai jelentősen javultak olyan programokban, ahol a szülők aktív bevonására is sor került, például információs alkalmak, közös családi események vagy szülő-diák programok révén. A szülők ily módon történő megszólítása hozzájárult ahhoz, hogy a családok értéket lássanak a tevékenységekben, és támogassák gyermekeik rendszeres részvételét.

A szülői bevonódás jelentősége különösen hangsúlyos az alacsonyabb társadalmi-gazdasági státuszú családok esetében, ahol a szülők közvetlen támogatása nagy mértékben kompenzálhatja az anyagi és kulturális tőke hiányát. Bacskai (2024) kutatása alapján Magyarországon a hátrányos helyzetű tanulók részvételi arányai jelentősen javultak olyan programokban, ahol a szülők aktív bevonására is sor került, például információs alkalmak, közös családi események vagy szülő-diák programok révén. A szülők ily módon történő megszólítása hozzájárult ahhoz, hogy a családok értéket lássanak a tevékenységekben, és támogassák gyermekeik rendszeres részvételét. Továbbá a magasabb státuszú családok esetében a szülők gyakran tudatos stratégiai döntéseket hoznak gyermekük extrakurrikuláris tevékenységeit illetően, hogy maximalizálják azok pozitív hatását a gyermek jövőbeli oktatási és karrierlehetőségeire (Markos, 2020; Park, 2023). Ez a stratégiai attitűd gyakran hiányzik vagy kevésbé tudatos az alacsonyabb státuszú családok körében, részben az információhiány, részben pedig a különböző nevelési prioritások miatt. Ennek következtében ahol nincs aktív szülői bevonódás, ott a gyerekek kisebb valószínűséggel kezdenek el, illetve maradnak jelen az extrakurrikuláris programokban, még akkor is, ha azok ingyenesen hozzáférhetők. Az OECD (2024) elemzése azt is kiemeli, hogy a szülői bevonódás mértéke nem csupán a gyermekek extrakurrikuláris részvételére, hanem közvetetten a tanulmányi teljesítményükre és iskolai motivációjukra is kedvező hatással van. Ez azt jelzi, hogy a családok aktív bevonása, például a szülők tájékoztatása az elérhető programokról, valamint támogatásuk ösztönzése különböző formákban kulcsfontosságú eszköz lehet az oktatási egyenlőtlenségek csökkentésében. Az ilyen típusú kezdeményezések hozzájárulhatnak a hátrányosabb helyzetű tanulók sikeres integrációjához és hosszú távú tanulmányi előmeneteléhez is (Lannert és mtsai, 2015). Összességében tehát a szülői bevonódás nem pusztán a tevékenységekben való részvételt támogatja, hanem alapvető szerepet játszik abban, hogy a gyerekek hosszú távon is profitáljanak az extrakurrikuláris lehetőségekből, csökkentve ezzel a társadalmi háttérből fakadó hátrányokat. Az előbbieken bemutatott kutatási eredményekhez az alábbi hipotéziseket fogalmaztuk meg:

- H1: A lány tanulók nagyobb arányban vesznek részt extrakurrikuláris tevékenységekben, és esetükben a szülői bevonódás mértéke is magasabb, mint a fiú tanulók esetében.
- H2: Azokban a családokban, ahol a szülők magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek, valamint kedvezőbbnek ítélik meg saját anyagi helyzetüket, jellemzően nagyobb mértékű szülői bevonódás figyelhető meg, amely elősegíti, hogy gyermekeik nagyobb valószínűséggel vegyenek részt legalább egy extrakurrikuláris tevékenységben.
- H3: Azon tanulók esetében, akiknek szülei alacsony mértékben vonódnak be gyermekek iskolai életébe, nagyobb valószínűséggel fordul elő, hogy nem vesznek részt semmilyen extrakurrikuláris tevékenységben. Ellenben a nagyobb szülői bevonódás növeli a részvétel valószínűségét.

Kutatásunkat kvantitatív módszerrel, kérdőíves adatfelvétel formájában végeztük, a Center for Higher Educational Research and Development (CHERD-Hungary), MTA-DE CSATOKK kutatócsoport tagjaiként. Az adatgyűjtés célja az volt, hogy átfogó képet kapjunk az egyetemi hallgatók tanulmányi szokásairól, szociodemográfiai jellemzőiről, valamint a szülői bevonódás és az extrakurrikuláris részvétel közötti kapcsolatokról. A mintavétel rétegzett eljárással történt, amelynek során karonként arányosítottan választottunk ki hallgatókat, biztosítva a minta reprezentativitását az egyetemi karok és országok szintjén egyaránt. A kérdőívet összesen 1336 egyetemi hallgató töltötte ki, akik öt ország felsőoktatási intézményeiben tanulnak. Az adatfelvétel során a nemek, képzési területek, évfolyamok és földrajzi elhelyezkedés szerinti változatosságra is törekedtünk,

hogy a vizsgálat eredményei megbízhatóan tükrözzék a vizsgált populáció sokszínűségét. A kérdőív zárt és félig nyitott kérdéseket tartalmazott, amelyeket statisztikai elemzésre alkalmassá tettünk, lehetőséget biztosítva egy- és kétváltozós elemzések, illetve korrelációs vizsgálatok elvégzésére.

A minta jellemzői

Az adatok elemzését a társadalmi és demográfiai háttérváltozók vizsgálatával kezdtük. Ezek alapján kijelenthetjük, hogy a megkérdezettek 30,3%-a férfi, 65%-a pedig nő. Lakóhelyüket tekintve 2,2% fővárosban, 15,1% megyeszékhelyen, 38,8% városban, 40,7% pedig községben vagy faluban él. A szülői bevonódást vizsgálva, ahogy az a szakirodalmi áttekintésből is látszik, kiemelten fontos a szülők iskolázottságának foka. A mintában az édesapák 5,7%-a végzett 8 vagy annál kevesebb osztályt, 24,7% szakmunkásképzőt, 31,4% rendelkezik érettségivel, 9,3% járt gimnáziumba, 23,1% végzett egyetemet vagy főiskolát, 3,2% pedig doktori fokozattal is rendelkezik. Ezzel szemben az édesanyák esetében 6,5% volt a válaszadók között az, aki 8 vagy annál kevesebb osztályt végzett, 14,4%, aki szakmunkásképzőbe járt, 26,6% rendelkezik érettségivel, 14% járt gimnáziumba, 33,5% rendelkezik egyetemi vagy főiskolai végzettséggel, és mindössze 1,4%, aki doktori fokozatot szerzett tanulmányai során. Ezen adatokból kiderül, hogy a mintában az édesapák között legnagyobb gyakorisággal szakközépiskolai vagy technikai végzettséggel rendelkeznek, míg az édesanyák esetében a főiskola vagy az egyetem jelenik meg a legnagyobb gyakorisággal. A szülők társadalmi státuszát, ahogyan azt számos kutatásban is olvashatjuk, nagy mértékben befolyásolja munkaerőpiaci helyzetük. A mintában legnagyobb gyakorisággal jelentek meg mind az édesapák, mind az édesanyák esetében a foglalkoztatott munkaviszonyban dolgozók (anya 69,6%, apa 68%). Emellett meghatározó volt még az édesapák esetében az egyéb válasz, mely arra utal, hogy 8,5% vállalkozóként végzi tevékenységét, az édesanyák esetében azonban a foglalkoztatási jogviszonyt a háztartásbeli foglalkoztatási forma követi 8,7%-kal. Ahhoz, hogy a mintánk társadalmi háttéréről pontos képet kapjunk, érdemes még megvizsgálni testvéreik számát és a család anyagi helyzetét. A megkérdezettek leggyakrabban egy testvérrel rendelkeznek (49,2%), de az egyik (14,1%) és a két testvérrel rendelkezők (18,9%) is jelentős számban figyelhetők meg a mintában. A család anyagi helyzetét vizsgálva kijelenthetjük, hogy a megkérdezettek legnagyobb százalékban (55,4%) jó anyagi helyzetben élő családból származnak, ahol nagyobb kiadásokra is telik. Mindemellett a jó helyzetben lévő, de nagyobb kiadásokat nehezen megengedő családok gyermekei is 37,2%-os aránnyal vannak jelen a mintában, míg a nehezebb (2,7%) vagy rossz anyagi körülmények között élők (1,4%) kis elemszámmal szerepelnek. Erre magyarázat lehet, hogy a rossz anyagi helyzetben lévő, akár hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetű családok gyermekei alulreprezentáltak a felsőoktatásba bejutók mintázatát vizsgálva. Eredményeink részletesebb vizsgálatához négy szülői bevonódás klasztert hoztunk létre, melybe egyes klaszterként az aktívan bevonódó szülők gyermekei, kettesként a viszonylag bevonódók gyermekei, harmadikként az elhanyagoltak gyermekei, negyedikként pedig az otthon mérsékelten, az iskolában pedig egyáltalán nem bevonódó szülők gyermekei kerültek.

Változók és statisztikák

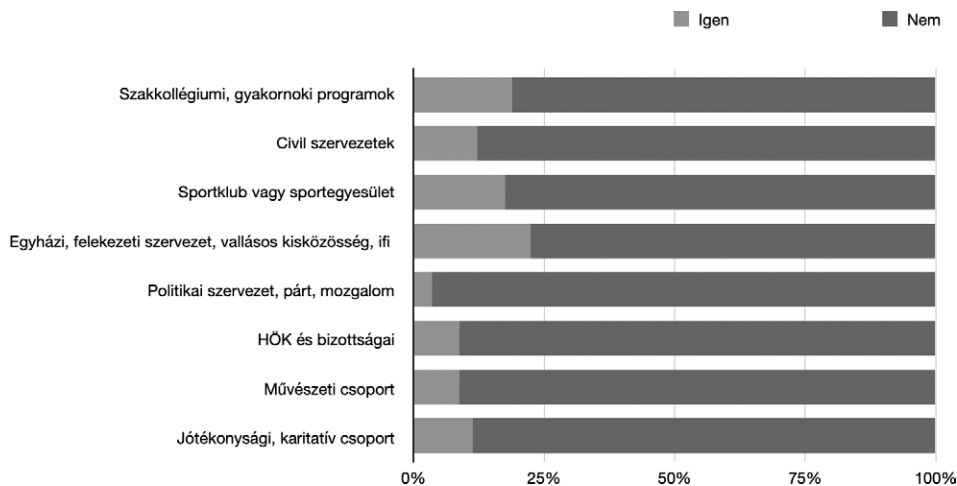
Az extrakurrikuláris részvétel vizsgálatához a kérdőívben külön kérdésblokk irányult arra, hogy a hallgatók milyen tanórán kívüli csoportoknak, szervezeteknek vagy tevékenységeknek a tagjai. A válaszadók többek között megjelölhették, hogy részt vesznek-e

szakkollégiumi vagy gyakornoki programban, civil szervezetben, sportklubban vagy sportegyesületben, egyházi vagy vallási közösségben, politikai szervezetben, hallgatói önkormányzatban vagy jótékonyági szervezetben. Ebből a többváltozós listából az IBM SPSS programjának segítségével egy összevont extrakurrikuláris indexet képeztünk, amely az egyes részvételi lehetőségek bináris értékeinek összeadásával készült, és az index értéke 0-tól (nem tagja egyetlen szervezetnek sem) maximum 7-ig (mindegyik kategóriában aktív) terjedhetett. Ez az index jól jelezte az egyéni aktivitási szintet a tanórán kívüli tevékenységekben. A társadalmi háttér mérésére a kérdőívben szerepelt a szülők iskolai végzettsége, foglalkozása, valamint a válaszadók szubjektív anyagi helyzetértékelése és a testvérek száma is. A társadalmi státusz becslésére ezekből az indikátorokból egy komplex háttérváltozót képeztünk, amely lehetővé tette a különböző társadalmi-gazdasági rétegek közötti különbségek feltárását. Az elemzés első lépéseként kereszttábla-elemzéseket végeztünk a különféle demográfiai és szociokulturális tényezők (nem, ország, lakóhely típusa, szülők iskolai végzettsége, anyagi helyzet) és az extrakurrikuláris részvétel kapcsolatának feltárására. A statisztikai különbségeket a Kruskal–Wallis és Mann–Whitney nem-parametrikus próbák segítségével vizsgáltuk, tekintettel arra, hogy az extrakurrikuláris index ($p \leq 0,001$) és a tanulmányi többletmunka ($p \leq 0,001$) változói a futatott elemzések alapján nem normál eloszlásúak. A továbbiakban klaszterelemzéssel szülői bevonódási típusokat alakítottunk ki, majd ezek mentén összevetettük az extrakurrikuláris aktivitást, hogy feltárjuk, milyen szerepet játszik a különféle szintű szülői részvétel a tanulók iskolán kívüli elköteleződésében.

A kutatás eredményei

Demográfiai háttérváltozók és az extrakurrikuláris foglalkozásokon való részvétel kapcsolata

Elemzéseinkben elsőként az extrakurrikuláris tevékenységekben való részvételt vetettük össze a demográfiai változókkal. Eredményeinkből kimutatható, hogy szakkollégiumi és gyakornoki program esetében a részvételi arányok alapján jelentős különbség mutatkozik a nemek között ($p = 0,005$). A nők 21,2%-os, míg a férfiak csupán 14,6%-os részvételi aránya arra utal, hogy a programok inkább a női hallgatókat szólítják meg. Bár a különbség statisztikailag szignifikáns, a Cramer's V értéke (0,079) szerint a kapcsolat gyenge. Országoként vizsgálva ($p < 0,001$, Cramer's V = 0,22) a romániai (30,4%) és szerbiai (16,5%) hallgatók aktívabbak, míg a magyarországi (11,8%) és szlovákiai (10%) válaszadók részvétele alacsonyabb. A lakóhely szerint ($p = 0,001$, Cramer's V = 0,11) szintén eltérések tapasztalhatók. A fővárosiak (31%) jóval aktívabbak, mint a megyei jogú városokban (14,4%) vagy kisebb városokban (15,8%) élők. A községekben, falvakban élők részvétele pedig 23,5%, ami szintén az átlag feletti. Továbbá a civil szervezetek esetében az ország szerinti különbségek ($p < 0,001$, Cramer's V = 0,16) szembetűnőek, a magyarországi válaszadók körében mindössze 7,3% vallotta magát civil szervezeti tagnak, míg Szerbiában ez az arány 22%, Ukrajnában pedig 18,5%. A településtípus szintén összefüggést mutat a civil aktivitással ($p = 0,032$, Cramer's V = 0,08). A civil szervezeti tagsággal rendelkező válaszadók legnagyobb arányban falvakban és községekben élnek (50,9%), míg a fővárosban élők aránya körükben csupán 20,7%.

1. ábra. Extrakurrikuláris tevékenységekben való részvétel arányai (Forrás: saját szerkesztés)

Emellett a sportklub- vagy sportegyesületi tagság esetében a nemek közötti különbség ($p < 0,001$, Cramer's $V = 0,16$) igen markáns, a férfiak 27,2%-a, míg a nők csupán 13,8%-a tagja valamilyen sportegyesületnek – ez a legnagyobb nemi különbség az összes vizsgált kategória közül. Országoként is szignifikáns eltérések mutatkoznak ($p < 0,001$, Cramer's $V = 0,13$): Magyarországon (21,6%) és Ukrajnában (21%) hasonló az aktivitás, míg Szlovákiában rendkívül alacsony (2,5%). Az egyházi vagy vallási közösséghez való tartozás esetében a nemek közti különbség szignifikáns ($p = 0,04$), bár a kapcsolat gyenge (Cramer's $V = 0,056$). A nők 24,5%-a, míg a férfiak 19,5%-a tartozik egyházi közösséghez. Emellett országoként igen jelentős eltérések láthatók ($p < 0,001$, Cramer's $V = 0,23$). Ukrajnában a válaszadók 46%-a tartozik ilyen közösséghez, míg Magyarországon csak 15,5%. Településtípus szerint ($p < 0,001$, Cramer's $V = 0,13$) a fővárosiak 31%-a, míg a városiak csak 16,2%-a tagja egyházi közösségnek, a községekben élőknel ez az arány 28,5%. Elemzéseinkből látszik, hogy a politikai szervezetekben való részvétel nemenként is különbözik ($p = 0,015$, Cramer's $V = 0,068$): a megkérdezett férfiak (5,7%) aktívabbak, mint a nők (2,9%). Országok szerint ($p = 0,026$, Cramer's $V = 0,092$) is eltérés mutatkozik, amely alapján Szerbiában (7,7%) és Ukrajnában (4,8%) többen tagjai pártmozgalomnak, míg Szlovákiában egyáltalán nincs ilyen tagság a válaszadók körében. A HÖK- és bizottsági tagság esetében az országok közötti különbségek szignifikánsak ($p = 0,002$, Cramer's $V = 0,11$). Amennyiben az országok közötti eltérést vizsgáljuk, kiemelendő, hogy Szerbiában (16,5%) és Ukrajnában (14,5%) az ifjúsági önkormányzatokban való részvétel jóval gyakoribb, mint Magyarországon (6,5%) vagy Szlovákiában (5%). A jótékonyági szervezetekhez való csatlakozásban is jelentős különbségek mutathatóak ki országoként ($p < 0,001$, Cramer's $V = 0,16$). A legaktívabbak a szerbiai válaszadók (23,1%), míg Magyarországon ez az arány csak 7,1%. Más szignifikáns összefüggéseket nem találtunk (1. táblázat).

1. táblázat. Demográfiai háttérváltozók kapcsolata az extrakurrikuláris tevékenységekben való részvétellel

Lakóhely településtípus	Főváros	31%	0,11	16,03	0,001	1293
	(Vár)megyeszékhely, megyei jogú város	14,4%				
	Város	15,8%				
	Község, falu, tanya	23,5%				
Civil szervezetek						
Változó		Tagja	Cramer's V	Kruskal-Wallis	p	N
Ország	HU	7,3%	0,16	36,67	< 0,001	1312
	RO	17,1%				
	SK	15%				
	SRB	22%				
	UA	18,5%				
Lakóhely településtípus	Főváros	20,7%	0,08	8,77	0,032	1293
	(Vár)megyeszékhely, megyei jogú város	9,9%				
	Város	32,9%				
	Község, falu, tanya	50,9%				
Sportklub vagy sportegyesület						
Változó		Tagja	Cramer's V	Kruskal-Wallis	p	N
neme	férfi	27,2%	0,16	0,14	< 0,001	1273
	nő	13,8%				
Ország	HU	21,6%	0,13	36,67	< 0,001	1312
	RO	11,1%				
	SK	2,5%				
	SRB	16,5%				
	UA	21%				
Egyházi felekezet vagy vallásos közösség						
Változó		Tagja	Cramer's V	Kruskal-Wallis	p	N
neme	férfi	19,5%	0,056	3,95	0,04	1273
	nő	24,5%				
Ország	HU	15,5%	0,23	72,92	< 0,001	1312
	RO	30,2%				
	SK	15%				
	SRB	17,8%				
	UA	46%				
Lakóhely településtípus	Főváros	31%	0,13	23,91	< 0,001	1293
	(Vár)megyeszékhely, megyei jogú város	22,8%				
	Város	16,2%				
	Község, falu, tanya	28,5%				

Politikai szervezet, párt mozgalom						
Változó		Tagja	Cramer's V	Kruskal-Wallis	p	N
neme	férfi	5,7%	0,068	5,95	0,015	1273
	nő	2,9%				
Ország	HU	2,3%	0,092	11,01	0,026	1312
	RO	4,6%				
	SK	0%				
	SRB	7,7%				
	UA	4,8%				
HÖK és bizottsági tag						
Változó		Tagja	Cramer's V	Kruskal-Wallis	p	N
Ország	HU	6,5%	0,11	17,52	0,002	1312
	RO	10,3%				
	SK	5%				
	SRB	16,5%				
	UA	14,5%				
Jótékonyági, karitatív szervezet, csoport						
Változó		Tagja	Cramer's V	Kruskal-Wallis	p	N
Ország	HU	7,1%	0,16	33,63	< 0,001	1312
	RO	15,8%				
	SK	7,5%				
	SRB	23,1%				
	UA	14,5%				

Forrás: Saját szerkesztés a CHERD-H, MTA-DE CSATOKK hallgatói adatbázis alapján

Társadalmi háttérváltozók és az extrakurrikuláris foglalkozásokon való részvétel kapcsolata

Elemzéseinkből látható, hogy a szakkollégiumi tagságot a család anyagi helyzete és az anya munkaerőpiaci státusza is befolyásolja. Azoknál, akik jó anyagi helyzetet jeleztek, a tagsági arány 36,8%, míg rossz helyzetben ez mindössze 18,6% ($p = 0,04$, Cramer's $V = 0,05$). Hasonló különbség figyelhető meg az anya foglalkoztatottsága szerint, ahol a dolgozó anya esetén 17,4%, nem dolgozó/közmunkás esetén 22,2% ($p = 0,04$). Bár ezek a különbségek statisztikailag szignifikánsak, a kapcsolatok ereje gyenge. Továbbá a civil szervezetekben való részvétel szorosabban összefügg az anya munkaerőpiaci státuszával. Azoknál, akiknek anyja nem dolgozik vagy közmunkás, a tagság aránya 17,2%, míg dolgozó anyák gyermekei esetében ez 10% ($p < 0,001$, Cramer's $V = 0,1$), ami már egy erősebb, de még mindig gyenge kapcsolatot jelez. Mindemellett a sportklubtagságot vizsgálva kiemelendő, hogy az apák iskolai végzettsége erőteljesen befolyásolja a sportklubokban való részvételt ($p < 0,001$, Cramer's $V = 0,13$). A legalacsonyabb arányt (14,5%) az alapfokú végzettséggel rendelkező apák gyermekei mutatják, míg a felsőfokú végzettséggel rendelkező apák gyermekei 26,7%-ban mutattak aktivitást sportegyesületekben.

Eredményeinkből továbbá kimutatható, hogy az egyházi, vallási közösségek esetében az anya munkaerőpiaci státusza itt is releváns tényező, nem dolgozó/közmunkás anyák gyermekei 25,9%-ban, míg dolgozó anyák gyermekei 20,9%-ban tartoznak vallási közösségekhez ($p = 0,04$, Cramer's $V = 0,05$). Emellett a politikai szervezeti tagság az egyik legalacsonyabb tagsági arányt mutató terület, de még itt is észlelhetők különbségek. Elemzéseinkből látszik, hogy az apa munkanélkülisége (5,1% vs. 2,9%, $p = 0,03$) és az anya foglalkoztatottsága (5,4% vs. 2,8%, $p = 0,01$) egyaránt növeli az esélyt a politikai aktivitásra. Ezenkívül a szubjektív jó anyagi helyzetűek 15,8%-ban, míg a rossz anyagi helyzetben élők csak 3,4%-ban tagjai politikai szervezetnek ($p = 0,004$, Cramer's $V = 0,07$). A hallgatói önkormányzatokban való részvételt vizsgálva kijelenthetjük, hogy szoros összefüggést mutatkozik az anyagi háttérrel ($p < 0,001$, Cramer's $V = 0,09$). A jó anyagi helyzetűek közül 31,6%, míg a rossz anyagi helyzetűek közül csupán 8,5% tagja ilyen szervezeteknek.

Változóinkat tovább elemezve a művészeti csoportok esetében az apa iskolai végzettsége meghatározó szerepet játszik. A felsőfokú végzettségű apák gyermekei (13,7%) nagyobb arányban vesznek részt művészeti csoportokban, mint az alacsonyabb végzettséggel rendelkezők gyermekei (6,8%) ($p < 0,001$, Cramer's $V = 0,1$). Mindemellett a jótékonyági, karitatív szervezeti tagságban való részvétel több tényezővel is összefügg. A nem dolgozó apák gyermekei nagyobb arányban vesznek részt ilyen típusú elfoglaltságokban (14,7% vs. 9,7%, $p = 0,007$), de hasonló a trend az anyák esetén is, mivel a nem dolgozó/közmunkás anyák gyermekei körében 16,7% a részvétel, míg dolgozók esetén 8,9% ($p < 0,001$, Cramer's $V = 0,11$). Emellett az anyagi helyzet szintén meghatározó: a jó anyagi helyzetűek 26,3%-ban tagjai jótékonyági szervezeteknek, míg a rossz helyzetűeknél ez csupán 11,1% ($p = 0,037$, Cramer's $V = 0,05$) (2. táblázat).

2. táblázat. Társadalmi háttérváltozók kapcsolata az extrakurrikuláris tevékenységekben való részvétellel

Szakkollégiumi tagság						
Változó		Tagja	Cramer's V	Kruskal-Wallis	P	N
Munkaerőpiaci státusz – anya	dolgozik	17,4%	0,05	4,16	0,04	1336
	nem dolgozik/közmunkás	22,2%				
Szubjektív anyagi helyzet	jó anyagi helyzet	36,8%	0,05	4,06	0,04	1336
	rossz anyagi helyzet	18,6%				
Civil szervezet						
Változó		Tagja	Cramer's V	Kruskal-Wallis	P	N
Munkaerőpiaci státusz – anya	dolgozik	10%	0,1	13,82	< 0,001	1336
	nem dolgozik/közmunkás	17,2%				
Sportklub vagy sportegyesület						
Változó		Tagja	Cramer's V	Kruskal-Wallis	P	N
Iskolai végzettség – apa	alacsony	14,5%	0,13	23,68	< 0,001	1278
	középfok	19,4%				
	felsőfok	26,7%				

Egyházi felekezeti szervezet, vallásos közösség, ifjúsági szervezet						
Változó		Tagja	Cramer's V	Kruskal-Wallis	P	N
Munkaerőpiaci státusz – anya	dolgozik	20,9%	0,05	4,06	0,04	1336
	nem dolgozik/közmunkás	<u>25,9%</u>				
Politikai szervezet, párt, mozgalom						
Változó		Tagja	Cramer's V	Kruskal-Wallis	P	N
Munkaerőpiaci státusz – apa	dolgozik	2,9%	0,05	4,35	0,03	1336
	nem dolgozik/közmunkás	<u>5,1%</u>				
Munkaerőpiaci státusz – anya	dolgozik	2,8%	0,06	5,61	0,01	1336
	nem dolgozik/közmunkás	<u>5,4%</u>				
Szubjektív anyagi helyzet	jó anyagi helyzet	<u>15,8%</u>	0,07	8,272	0,004	1336
	rossz anyagi helyzet	3,4%				
HÖK és bizottságai						
Változó		Tagja	Cramer's V	Kruskal-Wallis	P	N
Szubjektív anyagi helyzet	jó anyagi helyzet	31,6%	0,09	12,37	< 0,001	1336
	rossz anyagi helyzet	8,5%				
Művészeti csoport						
Változó		Tagja	Cramer's V	Kruskal-Wallis	P	N
Iskolai végzettség – apa	alapfok	6,8%	0,1	15,03	< 0,001	1278
	középfok	12,1%				
	felsőfok	<u>13,7%</u>				
Jótékonyági, karitatív szervezet, csoport						
Változó		Tagja	Cramer's V	Kruskal-Wallis	P	N
Munkaerőpiaci státusz – apa	dolgozik	9,7%	0,07	7,33	0,007	1336
	nem dolgozik/közmunkás	<u>14,7%</u>				
Munkaerőpiaci státusz – anya	dolgozik	8,9%	0,11	17,245	< 0,001	1336
	nem dolgozik/közmunkás	<u>16,7%</u>				
Szubjektív anyagi helyzet	jó anyagi helyzet	<u>26,3%</u>	0,05	4,33	0,037	1336
	rossz anyagi helyzet	11,1%				

Forrás: Saját szerkesztés a CHERD-H, MTA-DE CSATOKK hallgatói adatbázis alapján

Szülői bevonódás és extrakurrikuláris részvétel összefüggései

A klaszterelemzés alapján a hallgatók négy csoportba sorolhatók a szülői bevonódás mintázatai szerint: (1) intenzíven bevonódó szülők gyermekei, (2) az iskolai életbe viszonylag intenzíven bevonódó, közös tevékenységeket szervező szülők gyermekei, (3) elhanyagoltak, valamint (4) olyan tanulók, akiknek szülei otthon mérsékelten, de az iskolai életbe nem vonódnak be. E csoportok mentén vizsgálva az extrakurrikuláris részvétel különbségeit szignifikáns eltérések mutatkoztak a legtöbb tevékenység esetén. A sportklubokban vagy sportegyesületekben való részvétel különösen jól mutatta a szülői háttér jelentőségét: a legmagasabb részvételi arány (30,2%) azok körében volt, akiknek szülei aktívak voltak az iskolai életben, míg a legkevésbé (11,4%) a csak otthon mérsékelten bevonódó szülők gyermekei közül vettek részt sporttevékenységben. A Kruskal–Wallis-próba eredménye ($\chi^2 = 42,86$; $p < 0,001$) erős statisztikai különbségre utal a csoportok között. Hasonló tendencia figyelhető meg a művészeti csoportok ($p < 0,001$), egyházi közösségek ($p < 0,001$), valamint jótékonyági szervezetek ($p = 0,006$) esetében is, ahol az aktívan bevonódó szülők gyermekei minden esetben magasabb részvételi arányt mutattak, mint azok, akik elhanyagoltként vagy alacsonyabb bevonódású háttérrel élnek. Például művészeti tevékenységekben az intenzíven bevonódó szülők gyermekeinek 14,6%-a vesz részt, míg az elhanyagoltak körében ez csupán 5%. A politikai és civil szervezetek esetében alacsonyabb részvételi arányok figyelhetők meg összességében, azonban itt is kimutatható a különbség: a politikai szervezetekben például csak az intenzíven bevonódó szülők gyermekei mutatnak számottevő aktivitást (6,1%), míg a legkevésbé aktívak a csupán otthoni támogatást kapó csoportban vannak (1,9%). A szakkollégiumi tagság és civil szervezeti részvétel esetében a különbségek szintén jelentősek, de kevésbé élesek: például szakkollégium tagja a legnagyobb arányban (25,9%) az intenzíven bevonódó szülők gyermeke, míg az elhanyagoltaknál ez az arány 18,5%. Összességében az eredmények azt mutatják, hogy a szülői bevonódás erőteljesen összefügg a hallgatók tanórán kívüli aktivitásával. Minél intenzívebb és minél több dimenziós a szülői részvétel, annál nagyobb eséllyel kapcsolódnak be a tanulók különböző extrakurrikuláris tevékenységekbe. Ez az összefüggés nemcsak az elérhető erőforrásokkal, hanem a nevelési attitűdökkel és a példamutatás erejével is magyarázható.

3. táblázat. Szülői bevonódás kétváltozós elemzése az extrakurrikuláris tevékenységek tükrében

Szakkollégiumi tagság						
Változó		Tagja	Cramer's V	Kruskal-Wallis	P	N
	Intenzíven bevonódó szülők gyermekei	25,9%	0,078	8,08	0,044	1319
Négy klaszter	Iskolába viszonylag intenzíven bevonódó, közös tevékenységeket szervező szülők gyermekei	16,9%				
	Elhanyagoltak	18,5%				
	Otthon mérsékelten, iskolába viszont nem bevonódó szülők gyermekei	17,5%				
Civil szervezetek						
Változó		Tagja	Cramer's V	Kruskal-Wallis	P	N
Négy klaszter	Intenzíven bevonódó szülők gyermekei	<u>17,9%</u>	0,078	12,4	0,006	1319
	Iskolába viszonylag intenzíven bevonódó, közös tevékenységeket szervező szülők gyermekei	14,5%				
	Elhanyagoltak	8,7%				
	Otthon mérsékelten, iskolába viszont nem bevonódó szülők gyermekei	11,4%				
Sportklub vagy sportegyesület						
Változó		Tagja	Cramer's V	Kruskal-Wallis	P	N
Négy klaszter	Intenzíven bevonódó szülők gyermekei	22,2%	0,18	42,86	< 0,001	1319
	Iskolába viszonylag intenzíven bevonódó, közös tevékenységeket szervező szülők gyermekei	<u>30,2%</u>				
	Elhanyagoltak	15,2%				
	Otthon mérsékelten, iskolába viszont nem bevonódó szülők gyermekei	11,4%				
Egyházi felekezeti szervezet, vallásos közösség, ifjúsági szervezet						
Változó		Tagja	Cramer's V	Kruskal-Wallis	P	N
Négy klaszter	Intenzíven bevonódó szülők gyermekei	<u>27,8%</u>	0,11	16,99	< 0,001	1319
	Iskolába viszonylag intenzíven bevonódó, közös tevékenységeket szervező szülők gyermekei	22,3%				
	Elhanyagoltak	16%				
	Otthon mérsékelten, iskolába viszont nem bevonódó szülők gyermekei	<u>26,3%</u>				

Politikai szervezet, párt, mozgalom						
Változó		Tagja	Cramer's V	Kruskal-Wallis	P	N
Négy klaszter	Intenzíven bevonódó szülők gyermekei	6,1%	0,11	9,82	0,02	1319
	Iskolába viszonylag intenzíven bevonódó, közös tevékenységeket szervező szülők gyermekei	5,4%				
	Elhanyagoltak	3,2%				
	Otthon mérsékelten, iskolába viszont nem bevonódó szülők gyermekei	1,9%				
Művészeti csoport						
Változó		Tagja	Cramer's V	Kruskal-Wallis	P	N
Négy klaszter	Intenzíven bevonódó szülők gyermekei	14,6%	0,11	16,94	< 0,001	1319
	Iskolába viszonylag intenzíven bevonódó, közös tevékenységeket szervező szülők gyermekei	10,3%				
	Elhanyagoltak	5%				
	Otthon mérsékelten, iskolába viszont nem bevonódó szülők gyermekei	8,6%				
Jótékonyági, karitatív szervezet, csoport						
Változó		Tagja	Cramer's V	Kruskal-Wallis	P	N
Négy klaszter	Intenzíven bevonódó szülők gyermekei	17,5%	0,11	12,53	0,006	1319
	Iskolába viszonylag intenzíven bevonódó, közös tevékenységeket szervező szülők gyermekei	12,4%				
	Elhanyagoltak	8%				
	Otthon mérsékelten, iskolába viszont nem bevonódó szülők gyermekei	11,2%				

Forrás: Saját szerkesztés a CHERD-H, MTA-DE CSATOKK hallgatói adatbázis alapján

Különbségek az extrakurrikuláris tevékenységek indexében a vizsgált változók mentén

Elemzéseinkben az extrakurrikuláris tevékenységek indexe azt hivatott mérni, hogy a fiatalok milyen mértékben vesznek részt tanórán kívüli, szervezett programokban, mint például szakkollégiumban, sportklubban, civil szervezetekben vagy művészeti csoportokban. Az országok közötti összehasonlítás alapján az ukrain fiatalok a legaktívabbak, 1,6-es átlagértékkel, majd ezt követi Szerbia (1,36), Románia (1,29), Magyarország (0,82) és végül Szlovákia (0,72). A különbségek szignifikánsak ($p < 0,001$), és egyértelműen kirajzolódik, hogy a keleti országokban, mint Ukrajna és Románia, a hallgatók fokozottabban bekapcsolódnak a tanórán kívüli közéleti, kulturális vagy szakmai tevékenységekbe. A településtípus szerint szintén jelentős eltérések tapasztalhatók

($p < 0,001$). A fővárosiak mutatják a legmagasabb aktivitási szintet (1,51), őket követik a falvakban és községekben élők (1,23), míg a városiak (0,92) és megyei jogú városok lakói (1,01) ennél alacsonyabb értékeket mutatnak. Ez arra utalhat, hogy a nagyvárosi fiatalok számára több lehetőség áll rendelkezésre, de érdekes módon a kisebb települések lakói is aktívak, amely eredmény magyarázható a szűk közösségek kohéziójával. Eredményeinkből látszik, hogy a szülők iskolai végzettsége és foglalkoztatottsági státusza is befolyásolja a fiatalok részvételét. Az apa iskolai végzettsége mentén az extrakurrikuláris index emelkedő tendenciát mutat: az alapfok (1,03), középfok (1,08), felsőfok (1,26), melyben statisztikailag is szignifikáns a különbség ($p = 0,013$). Hasonló tendencia figyelhető meg az apa munkaerőpiaci státusza esetén is, ahol a közmunkás apák gyermekei (1,59) és a nem dolgozó apák gyermekei (1,28) aktívabbak, mint a foglalkoztatottaké (1,01) ($p = 0,014$). Az anya foglalkoztatottsága is releváns tényező. A közmunkás (1,42) és nem dolgozó anyák (1,4) gyermekei aktívabbak, mint a dolgozó anyák gyermekei (0,97) ($p = 0,004$). Ez akár azt is jelezheti, hogy az otthon lévő szülő nagyobb támogatást tud nyújtani az ilyen típusú részvételhez. Kiemelendő továbbá, hogy a szülői bevonódás klaszterei is befolyásolják az extrakurrikuláris index alakulását ($p < 0,001$). Azon fiataloknál, akiknek szülei teljes mértékben bevonódnak, a szülői támogatás magas szintű, értéke 1,47, míg a 3-as klaszterbe tartozóké gyengébb bevonódással csupán 0,84. Ezen változók az anyagi helyzettel összevetve szintén jelentős szerepet játszanak. Akik arról számoltak be, hogy gyakran nincs pénzük a mindennapi szükségletekre, azok extrakurrikuláris indexe a legmagasabb (2,21), míg a stabilabb anyagi helyzetű csoportoknál alacsonyabb (1,02), akik csak kisebb kiadásokat engedhetnek meg. Bár ez elsőre meglepőnek tűnhet, előfordulhat, hogy ezek a fiatalok aktívabb közösségi jelenléttel próbálnak kitörni nehéz helyzetükből ($p = 0,036$) (3. táblázat).

4. táblázat. Extrakurrikuláris tevékenységek indexe

Változó		átlag	szórás	Kruskal-Wallis	p	N
Ország	HU	0,82	1,21	49,528	< 0,001	1312
	RO	1,29	1,48			
	SK	0,72	0,87			
	SB	1,36	1,56			
	UA	1,6	1,81			
Lakóhely településtípusa	Főváros	1,51	1,42	17,794	< 0,001	1293
	(Vár)megyeszékhely, megyei jogú város	1,01	1,41			
	Város	0,92	1,28			
	Község, falu, tanya	1,23	1,52			
Apa iskolai végzettsége	alap	1,03	1,38	8,657	0,013	1278
	közép	1,08	1,54			
	felső	1,26	1,48			
Apa munkapiaci státusza	foglalkoztatott	1,01	1,32	8,573	0,014	1224
	közmunkás	1,59	1,83			
	nem dolgozik	1,28	1,67			
Anya munkapiaci státusza	foglalkoztatott	0,97	1,27	11,237	0,004	1256
	közmunkás	1,42	1,79			
	nem dolgozik	1,4	1,68			

Változó		átlag	szórás	Kruskal-Wallis	p	N
Szülői bevonódás klaszterei	1 Intenzíven bevonódó szülők gyermekei	1,47	1,79	21,657	< 0,001	1319
	2 Iskolába viszonylag intenzíven bevonódó szülők gyermekei	1,26	1,64			
	3 Elhanyagoltak	0,84	1,18			
	4 Otthon mérsékelten, iskolába viszont nem bevonódó szülők gyermekei	0,98	1,21			
Szubjektív anyagi helyzet	Gyakran megesik, hogy nincs pénzünk a mindennapi szükségletek fedezésére.	2,21	2,27	8,553	0,036	1292
	Előfordul, hogy a mindennapi kiadásainkat nem tudjuk fedezni.	1,44	1,84			
	Mindenünk megvan, de nagyobb kiadásokat nem engedhetünk meg magunknak.	1,02	1,37			
	Mindenünk megvan, jelentősebb kiadásokra is telik (pl. nyaralás), megtakarítani is tudunk.	1,07	1,38			

Forrás: Saját szerkesztés a CHERD-H, MTA-DE CSATOKK hallgatói adatbázis alapján

Az extrakurrikuláris tevékenységekbe való részvétel befolyásoló tényezői

A regressziós elemzés célja annak feltárása volt, hogy mely tényezők befolyásolják leginkább azt, hogy egy hallgató részt vesz-e legalább egy extrakurrikuláris tevékenységben. A modell függő változója az *extrakurrikularis index kétértékű változója* volt, ami azt mérte, hogy a válaszadó tagja-e valamilyen tanórán kívüli programnak. Az első hipotézis azt feltételezte, hogy a lány hallgatók nagyobb arányban vesznek részt extrakurrikuláris tevékenységekben, és esetükben magasabb a szülői bevonódás is. A leíró statisztikák alapján valóban megfigyelhető, hogy például a szakkollégiumi programokban a nők részvételi aránya 21,2%, míg a férfiaké csak 14,6%. Ugyanakkor a logisztikus regresszió eredményei szerint a nem mint változó nem bizonyult szignifikáns prediktornak ($p = 0,894$, $\text{Exp}[B] = 1,018$), vagyis a modell alapján a nemnek nincs önálló statisztikailag igazolható hatása az extrakurrikuláris részvétel valószínűségére. Ez azt jelenti, hogy a nemi különbségek csak bizonyos tevékenységtípusok esetén jelentkeznek, összességében azonban nem mutatnak szignifikáns eltérést.

A második hipotézis abból indult ki, hogy a magasabb iskolai végzettséggel és kedvezőbb anyagi háttérrel rendelkező szülők gyermekei nagyobb eséllyel vesznek részt extrakurrikuláris programokban. A regressziós modell eredményei alátámasztják ezt a feltételezést, különösen a szubjektív anyagi helyzet vonatkozásában. Azok a válaszadók, akik saját családjuk anyagi helyzetét legalább jónak ítélték meg, 2,5-szer nagyobb eséllyel ($\text{Exp}[B] = 2,250$) vettek részt valamilyen extrakurrikuláris tevékenységben, és ez az összefüggés statisztikailag is szignifikáns volt ($p = 0,001$). Ez az eredmény Bourdieu

(1986) *társadalmi és kulturális tőke* elméletének fényében értelmezhető, melyben a család anyagi, kapcsolati és kulturális erőforrásai nagymértékben befolyásolják, hogy a gyermekek milyen lehetőségekhez jutnak az oktatási térben. A gazdasági tőke mellett a kulturális tőke, mint például a szülők iskolázottsága, nevelési attitűdje is hozzájárul ahhoz, hogy a gyerekek milyen aktivitással vesznek részt az iskolán kívüli programokban. Ezt a tendenciát hazai kontextusban Pusztai (2020) is kimutatta, aki hangsúlyozta, hogy a tanulók iskolai és tanórán kívüli eredményességére a szülők kulturális háttéré és értékorientációja legalább olyan meghatározó, mint az anyagi erőforrásaik. Noha a szülők iskolai végzettsége, például az apa felsőfokú végzettsége a leíró statisztikák alapján fontos háttérváltozónak tűnt, a regressziós modellben nem mutatott szignifikáns hatást, ami arra utal, hogy a szubjektív jóllét érzete és a szülői attitűdök hatása közvettebb, de erőteljesebb lehet.

A harmadik hipotézis szerint azon tanulók esetében, akiknek szülei alacsony mértékben vonódnak be az iskolai életbe, kisebb valószínűséggel fordul elő, hogy részt vesznek bármilyen tanórán kívüli programban. Ezt a hipotézist a klaszterelemzés alapján képzett változók segítségével vizsgáltuk. A teljes mértékben bevonódó szülők gyermekei ($\text{Exp}[B] = 1,844$, $p = 0,001$) és a részben bevonódó szülők gyermekei ($\text{Exp}[B] = 2,254$, $p = 0,004$) változók szignifikánsan előre jelezték az extrakurrikuláris tevékenységben való részvételt. Ez azt mutatja, hogy azok a hallgatók, akik szülői bevonódás szempontjából aktívabb csoportokba tartoznak, akár 1,8–2,2-szer nagyobb eséllyel kapcsolódnak be ilyen programokba, mint azok, akik kevésbé támogató családi háttérrel rendelkeznek. Ez az eredmény összhangban áll Pusztai (2020) azon megállapításával is, hogy a szülői bevonódás rejtett erőforrásként működik, tehát a tanulók részvétele és előmenetele szoros kapcsolatban áll a családból hozott értékekkel, a szülői törődés szintjével és azzal, hogy a szülők mennyiben támogatják gyermekük aktív iskolai jelenlétét.

Végezetül megemlítené, hogy az ország szerinti különbségek közül az Ukrajnából származó hallgatók szintén szignifikáns hatással bírtak ($p = 0,014$, $\text{Exp}[B] = 2,557$). Ez azt jelenti, hogy az ukrán hallgatók több mint 2,5-szer nagyobb valószínűséggel vesznek részt extrakurrikuláris tevékenységekben más országok hallgatóihoz képest, ami utalhat az eltérő oktatási, kulturális vagy motivációs háttérre is. Összességében tehát a regresszió eredményei alapján a második és harmadik hipotézis teljes mértékben megerősítést nyert, míg az első hipotézis csak részben igazolódott, és inkább az egyes tevékenység típusok mentén mutatható ki nemi eltérés, semmint általános szinten. A társadalmi és kulturális tőke elméleti keretébe illesztve az eredmények jól magyarázhatók, így azok a tanulók, akik nagyobb családi erőforrásokkal rendelkeznek, legyenek azok anyagi vagy kulturális természetűek, sikeresebben tudnak élni az oktatási lehetőségekkel, így az extrakurrikuláris programokhoz való hozzáférés és aktív részvétel is jóval valószínűbb az ő életükben (Bourdieu, 1986; Pusztai, 2020).

Limitációk

Kutatásunk során számos tényezőt igyekeztünk figyelembe venni, ugyanakkor fontos megemlíteni néhány korlátozó tényezőt. Először is, a minta nem tekinthető teljes mértékben reprezentatívnak a teljes egyetemi hallgatói populációra nézve, mivel a válaszadók közül felülreprezentáltak voltak a jobb társadalmi-gazdasági helyzetű családból származók. Emellett a kérdőíves módszer sajátosságaiból adódóan a válaszadók önbevallásán alapuló adatok szubjektívek, és torzulást hordozhatnak magukban. A szülői bevonódás és az extrakurrikuláris részvétel közötti kapcsolat irányát nem tudtuk oksági alapon meghatározni, csupán korrelációs összefüggéseket azonosíthattunk. A kvantitatív módszertan korlátai mellett a kvalitatív megközelítés, mint az interjúk, esettanulmányok alkalmazása, további mélyebb megértést nyújthatott volna az egyéni motivációk

és családi háttértényezők vonatkozásában. Végül a vizsgálat országközi összehasonlító lehetőségei is korlátozottak, mivel a válaszadók aránya eltérő volt az egyes országokból, így a kontextuális különbségeket nem tudtuk mélyebben értelmezni.

Konklúzió

A kutatás célja az volt, hogy feltárja a szülői bevonódás, a társadalmi háttér és az extrakurrikuláris tevékenységekben való részvétel közötti összefüggéseket a Kárpát-medence öt országának egyetem hallgatói körében. Az elemzés során három hipotézis került tesztelésre, amelyek közül kettő teljes mértékben igazolódott, míg az első hipotézis részleges megerősítést nyert. A logisztikus regressziós modell eredményei alapján a szubjektív anyagi helyzet, valamint a szülői bevonódás szintje szignifikáns hatással bír az extrakurrikuláris részvételre. Ez alátámasztja, hogy a társadalmi és kulturális tőkével rendelkező családokból származó hallgatók nagyobb valószínűséggel vesznek részt tanórán kívüli tevékenységekben. Ezzel összhangban áll Bourdieu (1986) *társadalmi-kulturális tőke* elmélete, mely szerint a család által közvetített erőforrások, mint az anyagi biztonság és a tanulást támogató értékek, előnyt jelentenek az oktatási részvételben. Hasonló következtetésekre jutott Pusztai Gabriella (2020) is, aki a szülői elvárásokat és támogatást rejtett erőforrásként azonosította az iskolai sikerességben. A nemek közötti különbségek elemzése alapján elmondható, hogy bár a nők bizonyos tevékenységekben, mint például a szakkollégiumi tagság, aktívabbak, a regressziós modell szerint a nem nem mutatott szignifikáns hatást, így az első hipotézis csupán részben nyert megerősítést. Országokként is jelentős különbségek mutatkoztak. Kiemelendő, hogy az Ukrajnából származó hallgatók több mint 2,5-szer nagyobb eséllyel vesznek részt extrakurrikuláris tevékenységekben, mint más országok hallgatói, ami a kulturális, oktatási és szociális különbségekre is rámutathat. A kvantitatív kérdőíves vizsgálat emellett megerősítette, hogy a szülők iskolázottsága, különösen az apa felsőfokú végzettsége, pozitív összefüggést mutat például a sportegyesületi részvétellel. A statisztikai adatok szerint a magasabb iskolai végzettségű, dolgozó szülők gyermekei aktívabbak az ilyen tevékenységekben, különösen, ha a család anyagi helyzete is kedvező.

Összességében a kutatás alátámasztotta, hogy a szülői bevonódás és a társadalmi háttér kulcsszerepet játszanak a hallgatók extrakurrikuláris tevékenységekben való részvételében. A szülői bevonódás nemcsak az otthoni tanulás támogatásán keresztül hat, hanem jelentős befolyással bír a tanulók motivációjára, közösségi részvételére és iskolához való kötődésére is. A társadalmi különbségek csökkentése érdekében kiemelten fontos a hátrányos helyzetű családok támogatása és a szülők iskolai életbe való bevonásának erősítése. A jövőben mind az oktatáspolitikának, mind a pedagógiai gyakorlatnak fokozott figyelmet kell fordítania arra, hogy minden társadalmi csoportból származó családot bevonjanak az iskola életébe, ezzel is hozzájárulva az oktatási igazságosság és a méltányos lehetőségstruktúrák megteremtéséhez.

Irodalom

Bacsikai, K., Bencze, Á., Dorogi, A., Hegedűs, G., Major, E., Rétháti, C. & Pusztai, G. (2024). A szülői bevonódás és eredményesség összefüggései Magyarországon az országos kompetenciamérés adatai alapján. *Különleges Bánásmód*, 10(4), 7–20. DOI: [10.18458/KB.2024.4.7](https://doi.org/10.18458/KB.2024.4.7)

Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In Richardson, J. G. (szerk.), *Handbook of theory and research for the sociology of education*. Greenwood. 241–258.

Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press. DOI: [10.4159/9780674028845](https://doi.org/10.4159/9780674028845)

- Durišić, M. & Bunijevac, M. (2017). Parental involvement as an important factor for successful education. *Center for Educational Policy Studies Journal*, 7(3), 137–153. DOI: [10.26529/cepsj.291](https://doi.org/10.26529/cepsj.291)
- El Nokali, N. E., Bachman, H. J. & Votruba-Drzal, E. (2010). Parent Involvement and Children's Academic and Social Development in Elementary School. *Child Development*, 81(3), 988–1005. DOI: [10.1111/j.1467-8624.2010.01447.x](https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01447.x)
- Epstein, J. L. (1995). School-Family-Community Partnerships: Caring for the children we share. *Phi Delta Kappan*, 76, 701–712.
- Fredricks, J. A. & Eccles, J. S. (2006). Is extracurricular participation associated with beneficial outcomes? Concurrent and longitudinal relations. *Developmental Psychology*, 42(4), 698–713. DOI: [10.1037/0012-1649.42.4.698](https://doi.org/10.1037/0012-1649.42.4.698)
- Hill, N. E. & Tyson, D. F. (2009). Parental involvement in middle school: A meta-analytic assessment of the strategies that promote achievement. *Developmental Psychology*, 45(3), 740–763. DOI: <https://doi.org/10.1037/a0015362>
- Hjalmarsson, S. (2023). Pay to play? Economic constraints and participation in extracurricular activities. *European Sociological Review*, 39(4), 586–600. DOI: [10.1093/esr/jcac061](https://doi.org/10.1093/esr/jcac061)
- Imre, A. (2018). Délutáni tanulás az általános iskola felső tagozatán: A tanuláshoz való hozzáférés és támogatások módozatai. In Imre, A. (szerk.), *Eredményesség és társadalmi beágyazottság*. Debreceni Egyetemi Kiadó. 107–126. <https://mek.oszk.hu/15500/15561/15561.pdf>
- Lannert, J. & Szekszárdi, J. (2015). Miért nem érti egymást szülő és pedagógus? *Iskolakultúra*, 25(1), 15–34. DOI: [10.17543/ISKKULT.2015.1.15](https://doi.org/10.17543/ISKKULT.2015.1.15)
- Markos, V. (2020). A tanórán kívüli foglalkozásokon való részvétel és a társadalmi háttér összefüggései. *Kapocs*, 3(2), 45–52. DOI: [10.63582/KAPOCS.2020.2.5](https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2020.2.5)
- Park, J. J. & Kim, B. H. (2023). Extracurricular involvement in high school is not a level playing field. *The Brookings Institution*. <https://www.brookings.edu>
- Pusztai, G. (2020). *A vallásosság nevelésszociológiája: Kutatások vallásos nevelésről és egyházi oktatásról*. Gondolat Kiadó.
- Roy, M. & Giraldo-García, R. (2018). The role of parental involvement and social/emotional skills in academic achievement: Global perspectives. *School Community Journal*, 28(2), 29–46.
- Shulruf, B. (2010). Do extra-curricular activities in schools improve educational outcomes? A critical review and meta-analysis of the literature. *International Review of Education*, 56(5–6), 591–612. DOI: [10.1007/s11159-010-9180-x](https://doi.org/10.1007/s11159-010-9180-x)
- Szabó, D. (2015). Connections in the Evaluation of Holistic Approaches to the Disabled in Hungary. *Magyar Pedagógia*, 115(4), 319–341. DOI: [10.17670/MPed.2015.4.319](https://doi.org/10.17670/MPed.2015.4.319)
- OECD (2024). PISA 2022 findings on parental involvement. *European School Education Platform*, március 26-i híradás.
- OECD (2012). *PISA 2012 results: What students know and can do*. OECD Publishing
- OECD (2024). *Education at a glance 2024: OECD indicators*. OECD Publishing. DOI: [10.1787/c00cad36-en](https://doi.org/10.1787/c00cad36-en)

Absztrakt

A kutatás célja a szülői bevonódás és a felsőoktatásban tanuló hallgatók extrakurrikuláris tevékenységekben való részvételének vizsgálata volt, különös tekintettel a társadalmi-gazdasági háttérre és a nemi különbségekre. A kérdőíves adatfelvétel során öt Kárpát-medencei ország 1336 egyetemi hallgatóját vizsgáltuk, kvantitatív módszerekkel. Az elemzés alapját Epstein (1995) hatdimenziós szülői bevonódási modellje képezte. Az eredmények rávilágítottak arra, hogy a szülők iskolai végzettsége, anyagi helyzete és bevonódási mintázatai szignifikánsan befolyásolják a hallgatók iskolán kívüli aktivitását. A nők nagyobb arányban vesznek részt szakkollégiumi programokban, míg a férfiak inkább sportegyesületi tevékenységekben. A hátrányosabb helyzetű diákok részvételét jelentősen növeli az aktív szülői támogatás. A klaszterelemzés alapján négy szülői bevonódási típust azonosítottunk, amelyek markánsan különböznek az extrakurrikuláris aktivitás mértékében. Eredményeink megerősítik a korábbi kutatásokat, miszerint a szülői bevonódás nemcsak az iskolai teljesítmény, hanem a tanulók tanórán kívüli részvételének egyik legmeghatározóbb tényezője is, különösen akkor, ha a részvétel támogató és együttműködő jellegű.

Kulcsszavak: Szülői bevonódás, extrakurrikuláris tevékenység, eredményesség